

ДІТИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ ДІТЬМИ

Виставка про нематеріальну
культурну спадщину та освіту
заради миру

Ми живемо у світі, де конфлікти та лиха повторюються знову і знову. Життя безповоротно порушуються. Родини й окремі люди чинять опір; людство — надзвичайно витривале... допоки дім не стає нестерпним. Тоді хтось розмірковує про міграцію, а інші змушені тікати негайно, і всі вони долучають свої душі до мільйонів переміщених осіб у світі, які шукають безпеки та повноцінного життя.

Чи то далеко від дому, чи зовсім поруч — діти часто стають мовчазними жертвами переміщення. Вони поглинають тривогу, страх і смуток батьків, не до кінця усвідомлюючи причини та наслідки. Вони відчувають усе, і цей біль реальний — він сплітається з емоціями та нерозумінням. Та все ж діти — це м'яка глина життя. Їхня невинність несе надію й дарує радість... якщо ми лише зупинимось, щоб її почути.

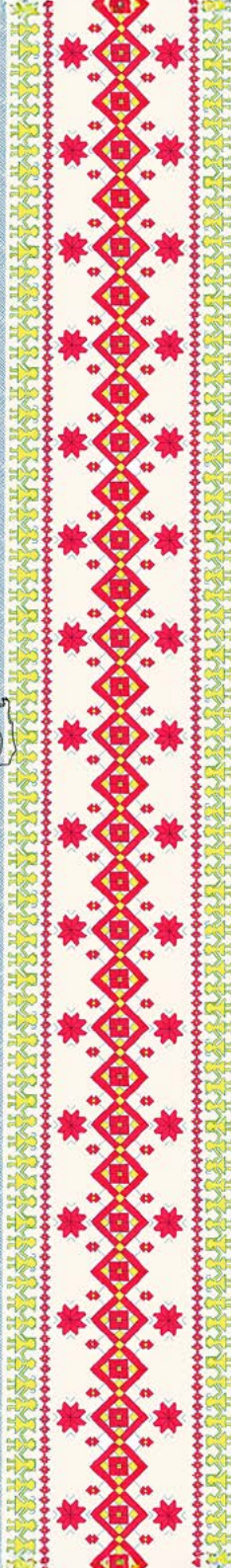
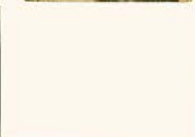
ДІТИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ ДІТЬМИ запрошує нас у подорож роздумів. Це занурення в переживання та радощі переміщених українських дітей, які шукають новий початок у Румунії через відновлення зв'язку з нематеріальною культурною спадщиною своєї Батьківщини. Культура надає нам відчуття ідентичності, і справді — ми маємо спершу пізнати себе, щоб змогти зрозуміти Іншого. Тоді ми починаємо відкривати спільні сенси й цінності наших нематеріальних культурних спадщин. Інший зрештою стає частиною Нас, мостом між культурами.

Виставка відкриває п'ять вікон у процес участі українських дітей у відновленні зв'язку з їхньою нематеріальною культурною спадщиною. Ці проєкти створені художниками з різних країн і самими переміщеними українськими дітьми під керівництвом їхніх наставників і несуть послання миру. Попри труднощі, переміщені діти продовжують вчитися, зростати та будувати культурні мости завдяки своїй природній допитливості й витривалості, адже діти є діти, як не як.

Ця виставка є результатом проєкту «Навчання та передача живої спадщини України в Румунії на основі участі громади». Проєкт фінансується Фондом нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО та реалізується Службою єзуїтської допомоги біженцям – JRS Romania.

Куратори

Хуліо Са Рего та Іоана Баскервіль.

НАРОДНА ВИШИВКА

Народна вишивка — важливе традиційне ремесло в Україні. Найяскравіше вона представлена у вишиванці — традиційній українській вишитій сорочці. Основні візерунки, що вишиваються, багаті на символіку, а їхні композиції розкривають культурну ідентичність різних регіонів країни.

Геометричні форми, такі як ромби або хрестоподібні мотиви, часто символізують гармонію, баланс або обереги. Рослинні орнаменти уособлюють родючість, життя і природу, а зображення тварин і птахів передають побажання сільськогосподарського добробуту та життєвої сили. Навіть розміщення вишивки на одязі має значення — вишивання комірців, манжетів і подолів традиційно вважалося захистом від злих сил.

Народні мотиви й сьогодні використовуються як у традиційному одязі, так і в сучасному модному дизайні. Вишитий одяг одягають у святкові дні, особливо на День вишиванки, який відзначається щороку в травні.

Українські діти, які брали участь у майстер-класах, ознайомилися з основами техніки шиття та вправлялися у вишивці, наслідуючи прості орнаментальні узори. Завдяки цій практичній діяльності вони відкрили для себе складність і глибину, притаманну цій культурній спадщині.

ХУДОЖНИЦЯ:

Ерієн Вітоук — фламандська художниця, чия творчість зосереджена на соціальних та екологічних темах. Наразі вона досліджує, як місцеві рослини можуть слугувати засобами спротиву. Її роботи були представлені в інституціях та на фестивалях, зокрема у WIELS (Брюссель), De Brakke Grond (Амстердам), FOMU (Антверпен), Mareel Arts Centre (Лервік), ARGOS (Брюссель), на Бієнале CONTOUR (Мехелен) та на фестивалі Brainwash (Амстердам).

У своїй роботі вона використала традиційні українські вишивальні мотиви, а також включила архівні фотографії з Музею Івана Гончара в Україні, щоб підкреслити культурну значущість цих традицій. Також у її творах представлені малюнки дітей, які навчаються вишивці, аби наголосити на міжпоколінній передачі нематеріальної культурної спадщини.

ПИСАНКА

Писанка — це українська традиція розпису яєць, пов'язана з Великодніми святами. Вона має дохристиянське історичне коріння і виражає символіку родючості землі та оновлення після зимового періоду. Ця практика виконує ритуальні, соціальні, мистецькі та розважальні функції. Яйця здебільшого розписують у сімейному колі, що сприяє зв'язку між поколіннями.

Основною технікою розпису є використання воску, хоча також поширене розфарбовування аквареллю. Візерунки відрізняються залежно від регіонів країни. Ці символи часто мають магічне або ритуальне значення, передаючи побажання удачі для того, хто отримує писанку. Розписані великодні яйця обмінюються з метою принесення благословення і добрих прикмет.

Розпис яєць слугував для дітей вступом у практику створення мініатюрних мистецьких творів. Це також дало можливість дослідити орнаментальні візерунки, характерні для регіонів, з яких походять їхні родини.

ХУДОЖНИКИ:

Ізабелла Коельо — бразильська візуальна художниця та дизайнерка, чия практика поєднує графічний дизайн та екологічне мистецтво. Маючи досвід у брендингу та культурній комунікації, вона створює інтерактивні, мультисенсорні інсталяції з використанням повторно використаних і природних матеріалів. Її роботи досліджують зв'язки між мистецтвом, агроекологією, традиційними технологіями та біоматеріалами. Вона також активно займається мистецькою освітою.

Бруно Ассіс Фонсека — португальський візуальний художник. Його діяльність охоплює ілюстрацію, дизайн і візуальне сторітелінг. Він проілюстрував кілька дитячих книжок і бере участь в освітніх та культурних проєктах, пов'язаних з анімацією, артдирекцією та інфографікою. Його ілюстрації отримували нагороди від Folha de São Paulo (Бразилія) та Ar.Co (Португалія). Роботи Бруно були представлені на колективних виставках у Бразилії та Португалії.

МАЛАНКА

Маланка — це святкування Старого Нового року за юліанським календарем в Україні (13 січня). Урочистості поєднують язичницькі та християнські традиції. Маски є центральним елементом свята. Їх виготовляють вручну з дерева, тканини та шкіри.

Маски одягають, щоб уособити персонажів святкування, серед яких головну роль відіграє Маланка — жіноча міфологічна істота. Її життєвий шлях символізує оновлення життя та прихід весни. Інші постійні персонажі включають Чорта, відьом, ведмедів та інших місцевих чи екзотичних тварин, які беруть участь у дверних обходах у сільській місцевості або вуличних парадах у містах.

Під час майстер-класів, присвячених цьому елементу нематеріальної культурної спадщини, діти створювали маски з щільного паперу та яскравих текстилів, розмальовуючи їх за власним натхненням. Дехто вигадав цілком нових персонажів. Створені маски згодом використовувалися під час зимових спільнотних зібрань із музикою та танцями.

ХУДОЖНИЦЯ

Ана Петровічі-Попеску — румунська художниця, чия практика досліджує пам'ять, ідентичність і нашарування візуальних наративів через змішані медіа та скульптурні форми. Маючи освіту в галузі живопису, скульптури та ступінь PhD з візуального мистецтва, її роботи відображають глибоке дослідження просторових і емоційних контекстів, часто вивчаючи перетин особистого та колективного досвіду. Вона широко виставлялася в Румунії, Італії та Німеччині, беручи участь у персональних та групових виставках. У 2023 році вона координувала роботу «Коріння і мрії» в межах проєкту «Відкриті музеї — відкриті серця». Разом із підлітками з України, які вимушено переїхали до Румунії, вона створила чотири «шепочучі монументи», встановлені перед музеями в Бухаресті. Ці монументи стали чутливим вираженням вигнаного світу, що відображає різноманітність і складність досвіду молодих учасників.

ГОНЧАРСТВО

Гончарство — це традиційне ремесло в Україні, що поєднує практичне призначення та символічне значення. Глину формують на гончарному крузі до бажаної форми, потім вироби залишають сушитися на повітрі, після чого випалюють у спеціальних печах при високих температурах. Після випалу горщики та тарілки розписують орнаментами, характерними для різних регіонів, покривають прозорою поливою та випалюють повторно.

Косівська кераміка, яка походить з Івано-Франківської області України, з етнографічного регіону Гуцульщина, і була внесена до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО у 2019 році, стала основним джерелом натхнення. Цей унікальний вид кераміки покривають білою глиною, а потім орнаментують зображеннями людських постатей, тварин, сонця, зірок, рослин та іншими символічними мотивами за допомогою зелених, жовтих і коричневих пігментів.

У межах проєкту діти мали змогу ознайомитися з традиційними техніками гончарства. Вони працювали як із ручним ліпленням — одним із найдавніших способів виготовлення кераміки — так і на гончарному крузі. Під час деяких занять учасникам пропонували вже готові, але ще не оздоблені вироби, які вони розписували традиційними орнаментами, використовуючи характерну колірну палітру та символіку цієї нематеріальної культурної спадщини України.

ХУДОЖНИКИ

Колаж, що представляє гончарство на цій виставці, є результатом колективної творчості. Дітей запросили передати дух майстер-класів через малюнки та надруковані фотографії гончарних занять під керівництвом Олени Орлової та Кирила Мазура.

РІЗДВЯНА ЗІРКА

Різдвяна зірка — це символ зимових святкових традицій в Україні. Зазвичай її виготовляють вручну з дерева, тканини або паперу в родинному колі, і вона несе дух радості та солідарності, що єднає регіони та покоління. Зірка відіграє центральну роль у святкових звичаях, таких як Вертеп (український ляльковий різдвяний театр) та Коляда (колядування). Вона несе послання надії, приносить благословення до осель, запрошуючи радість і захист у домівки.

Майстер-класи, присвячені цьому елементу нематеріальної культурної спадщини, подарували дітям багатий вибір творчих занять. Вони створювали маленькі зірки для особистого або родинного використання, а також брали участь у колективному виготовленні великомасштабних зірок. У такому випадку кожна дитина долучалася, додаючи індивідуальні декоративні елементи та мотиви, що поєднували традицію та особистий вираз. Майстер-класи із виготовлення різдвяної зірки проводилися у ширшому контексті зимових свят і колядування, щоб краще зрозуміти значення цього елемента.

У спільноті JRS також організовували спеціальні події колядування. Діти втілювали традиційних персонажів: перевдягалися у трьох царів або янголів, крутили чи піднімали зірки у ключові моменти, визначені традицією. Ці зібрання наслідували паради Зірок, що проходять у містах і селах України, і дарували відчуття нормальності для спільноти, змушеної залишити дім.

ХУДОЖНИКИ

Колаж, що репрезентує Різдвяну зірку на цій виставці, є результатом колективної творчості. Дітей запросили передати дух майстер-класів через малюнки, різдвяні прикраси та надруковані фотографії з занять під керівництвом Олени Орлової та Кирила Мазура.

ГОЛОСИ ТРЕНЕРІВ

Олена Орлова, тренерка в Бухаресті

Проект ЮНЕСКО дав нам можливість показати українським та румунським дітям, наскільки багата українська культура. Знання — це сила, а знання, закріплені на практиці — це вже набутий досвід, нематеріальна культурна спадщина, яку буде збережено на багато років і, безперечно, передано майбутнім поколінням. Кожен малюнок, кожна крапка на писанці, кожен колір мають свою історію, і мені вдалося передати цю символіку багатьом дітям, водночас ожививши у власній пам'яті важливі моменти мого дитинства, коли прабабуся навчала мене всьому цьому. Тож для мене цей проєкт особливий, бо нематеріальна культурна й духовна спадщина ожила у моєму серці.

Юлія Закурзаєва, тренерка в Констанці

Я готувала майстер-класи так, щоб кожна дитина могла долучитися, зробити свій внесок і навчитися чомусь новому. Під час занять із музикою я намагалася створити культурну атмосферу, ніби ми перебуваємо в Україні. Ми поділили роботу на семінари та практичні заняття, де діти могли повністю зануритися у світ української нематеріальної культурної спадщини та внести свій найзавзятіший вклад. Це була чудова можливість передати спадщину наймолодшим і дати їм змогу відчувати себе її частиною. До процесу також долучалися батьки, які із задоволенням брали участь. Перебуваючи далеко від дому, від своєї країни, вони прагнуть бути ближчими до власного коріння.

Катерина Усенко та Людмила Бондар, тренерки в Бухаресті

Обізнаність про нематеріальну культурну спадщину серед учасників була різною, переважно тому, що українська спадщина варіюється залежно від регіону. Тож для дітей, що брали участь у проєкті, надзвичайно корисним було поділитися звичаями свого регіону та дізнатися про інші. Ми провели своєрідну культурну географію України! Аби ще більше зацікавити дітей, ми ввели елементи творчості у навчальний процес, показавши, як традиційне мистецтво може бути застосоване

в сучасному світі. Важливою була і участь батьків. Їх залучення до завершення проєктів дітей допомогло їм відчути, ніби це “частинка дому”, як сталося з проєктом традиційної вишивки. І, що не менш важливо, для нас було дуже важливо поділитися нашими традиціями також з румунськими дітьми й побачити, скільки спільного у нас є!

Вікторія Удодік, тренерка в Сучаві

Мій підхід до навчання базувався на безпосередньому залученні та взаємодії з дітьми — через вікторини, загадки, а також казки, легенди чи відео, що стосуються історії й звичаїв України. Я намагалася заохотити дітей відтворювати нашу культурну спадщину. Наприклад, під час Різдва ми разом створювали сцену вертепу, де кожна дитина представляла свою колядку. Культурне занурення через конкретні образи — ось мій спосіб допомогти дітям краще запам'ятати передану інформацію. Ми намагалися передати українську спадщину, незалежно від засобу — чи то через гончарство, чи через кухню — головне, щоб діти навчалися й передавали її далі. Цей проєкт поглибив знання та розуміння української нематеріальної спадщини серед дітей, і для мене це був дуже цінний досвід. Я ніколи не забуду їхні очі, коли я розповідала їм історію про випікання українського хліба під час війни. Це мене глибоко зворушило. Ми разом створили багато незабутніх спогадів.

Кирило Мазур, тренер у Бухаресті

Разом із колегою Оленою ми працювали в команді, щоб провести найбільш мотивуючі майстер-класи. Це дозволило нам приділити увагу кожній дитині, щоб вона могла отримати задоволення та повноцінно брати участь у заходах із передачі спадщини. Мій особистий підхід до передачі спадщини — це поділитися з дітьми власним досвідом, тим, що було передано мені в родині. Оскільки метою проєкту було залучення дітей та їхніх родин до спадщини, їхня активна участь свідчить про те, наскільки це їх зацікавило. Такий ентузіазм демонструє важливість передачі, створення моментів, присвячених українській культурній ідентичності, історії та спадщині шляхом обміну досвідом і спогадами. Ми повинні пам'ятати, звідки ми прийшли і що привело нас туди, де ми є. Ми не маємо права забути.

НАВЧАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ В ГРОМАДАХ

Проект сприяє міжпоколіннєвій передачі нематеріальної культурної спадщини (НКС) серед переміщених українців у Румунії. Його мета — зменшити ризик втрати прямого й органічного зв'язку з НКС, яка традиційно передається в межах родин і громад.

У Бухаресті, Констанці та Сучаві було організовано серію тематичних майстер-класів для майже 2000 переміщених українських дітей і молоді. Вони надали практичний досвід повторного зв'язку з українською НКС. Тематика та зміст майстер-класів розроблялися й проводилися українськими тренерами, але родини постійно залучалися до процесу, щоб забезпечити відповідність заходів потребам громади.

Тренери були обрані з-поміж членів української громади, які мають професійний досвід у сфері освіти, роботи з молоддю, культури, мистецтва або ремесел. Вони пройшли навчання у команди експертів з НКС для кращого засвоєння підходу та принципів Конвенції ЮНЕСКО 2003 року. Багато тренерів перебували в ситуації соціальної чи економічної вразливості, серед них чимало — матері-одиначки.

Майстер-класи зміцнили соціальні зв'язки між дітьми, молоддю, батьками, тренерами та ширшою спільнотою переміщених українців у Румунії. Вони також сприяли діалогу між людьми з різних регіонів України, заохочуючи взаємне пізнання та міжрегіональні зв'язки.

Для тренерів проєкт відкрив нові можливості для покращення добробуту та набуття нових навичок. Для дітей він став значущим простором для відновлення зв'язку з власною культурною спадщиною, сприяючи соціалізації та емоційному благополуччю в умовах переміщення. Загалом, проєкт зробив внесок у підвищення стійкості та активне збереження культурної ідентичності та колективної пам'яті в умовах міжнародного переміщення.

Підготовлено посібник з уроками, прикладами найкращих практик та методичними рекомендаціями з проєкту, опублікований англійською та українською мовами. Посібник покликаний сприяти поширенню підходів і методик, застосованих для збереження нематеріальної культурної спадщини задля сприяння миру.

ЄЗУЇТСЬКА СЛУЖБА ДОПОМОГИ БІЖЕНЦЯМ У РУМУНІЇ

Єзуїтська служба допомоги біженцям у Румунії (JRS Romania) — неурядова організація, заснована у 2000 році. Вона є частиною міжнародної католицької мережі JRS, яка діє у понад 50 країнах. Дотримуючись принципів прав людини, гостинності та соціальної інтеграції, JRS Romania працює задля Європи, в якій переміщені особи прийняті й підтримані.

Із початку війни в Україні JRS Romania відіграє ключову гуманітарну роль, надаючи підтримку переміщеним українцям у вигляді доступу до базових потреб, психосоціальних послуг та програм культурної інтеграції. Основні послуги включають консультивання, арт терапію та громадські події, що вшановують українські традиції й допомагають людям відновити гідність і надію. Організація також підтримує українських учителів і школи, створені в Румунії для переміщених дітей.

Маючи тісні зв'язки з українською громадою, JRS Romania надає індивідуалізовані послуги та реалізує культурні проєкти, які сприяють стійкості, освіті й міжкультурному діалогу. Організація є ключовим партнером у справі збереження нематеріальної культурної спадщини та формування інклюзивного майбутнього для людей, постраждалих від переміщення.

ДІТИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ ДІТЬМИ

Менеджерка проєкту: Б'янка Албу (JRS Romania)

Громадський офіцер: Олена Зінькевич (JRS Romania)

Куратори: Йоана Баскервіль (Румунська академія – філія в Яссах) та Хуліо Са Рего (ініціатива RHE)

Митці: Ана Петровичі-Попеску (Румунія), Бруно Ассіс Фонсека (Португалія), Олена Орлова (Україна), Ерієн Вітхук (Бельгія), Ізабелла Коельо (Бразилія), Кирило Мазур (Україна)

Партнерські організації: JRS Romania (координатор), Румунська академія – філія в Яссах, ініціатива RHE, Міжнародна майстерня нематеріальної спадщини та FLAME – Європейський центр з охорони живої спадщини

Редакція та друк: squaremedia.ro

